

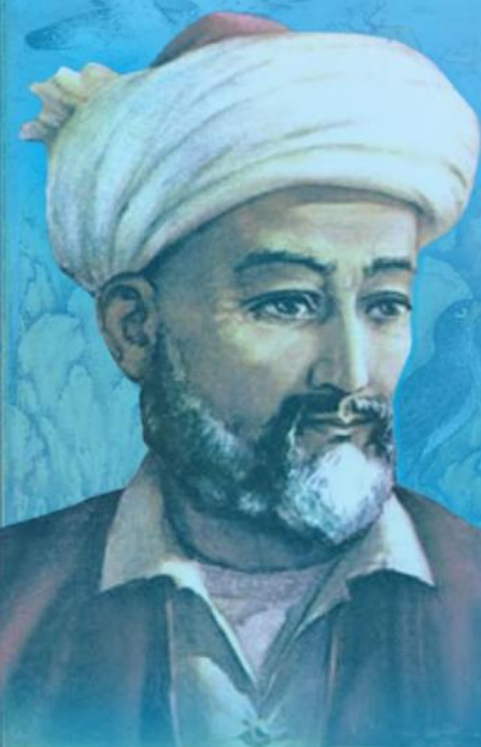
“Alisher Navoiy va XXI asr”

11-XALQARO KONFERENSIYASI TO‘PLAMI
Toshkent, 2026-yil 9-fevral

“Alisher Navo’i and the 21st Century”

**11th INTERNATIONAL CONFERENCE
PROCEEDINGS**
Tashkent, February 9, 2026

IL LINGUAGGIO DEGLI UCCELLI
LISON UT-TAYR

SANDRO
EDIT

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi
O‘zbekiston Yuzuvchilar uyushmasi
Ozarbayjon Milliy Ilmlar akademiyasi Nizomiy Ganjaviy
nomidagi Adabiyot instituti
Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti

«ALISHER NAVOIY VA XXI ASR»

**mavzusidagi 11-xalqaro konferensiya
materiallari**

2026-yil 9-fevral

Toshkent - 2026

UO‘K: 821.161.1=512.133

KBK: 83.3 (50’)

A 51

Mas’ul muharrirlar:

Shuhrat SIROJIDDINOV,

filologiya fanlari doktori, akademik
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili
va adabiyoti universiteti rektori

Nurboy Jabborov,

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili
va adabiyoti universiteti professori, filologiya fanlari doktori

Tahrir hay’ati:

Boqijon To‘xliyev (O‘zbekiston), Kemal Yavuz Ataman (Turkiya), Almaz Ulvi Binnatova (Ozarbayjon), Nozliya Normurodova (O‘zbekiston), Islam Jemeney (Qozog‘iston), Farhod Rahimiy (Eron), Karomat Mullaxo‘jayeva (O‘zbekiston), Baxtiyor Fayzullayev (Tojikiston), Dilnavoz Yusupova (O‘zbekiston), Shahlo Naraliyeva (Qozog‘iston), Ilyos Ismoilov (O‘zbekiston), Ozoda Tojiboyeva (O‘zbekiston)

Ushbu to‘plamda “Alisher Navoiy va XXI asr” mavzusidagi 11-xalqaro konferensiya materiallari jamlangan. To‘plamda Alisher Navoiy adabiy-ilmiiy merosining mumtoz adabiyotimizdagi o‘rni va bugungi kun uchun ahamiyati, shuningdek, shoir ijodiga bog‘liq holda matnshunoslik va tilshunoslik muammolariga doir ilmiy maqolalar o‘rin olgan. Navoiyshunoslikning bugungi holati va istiqboli borasida muayyan tasavvur berishi uning ahamiyatini belgilaydigan omillardan biridir.

Kitob filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistrantlar va bakalavr talabalari hamda keng o‘quvchilar ommasiga mo‘ljallangan.

Mualliflar qarashi va asarlar nomlaridagi imlo tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

III SHO‘BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING MANBALARI VA MATNIY TADQIQI

SECTION III. SOURCES AND TEXTUAL RESEARCH OF ALISHER NAVAI'S WORKS

ALISHER NAVOIY ASARLARI TABDILI MUAMMOLARI

Abdulxayrov Manzar Xusanovich,

Alisher Navoiy nomidagi ToshDO‘TAU universiteti professori, f.f.d.

manzarabdulxayrov64@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada mumtoz asarlar misolida ilk bor mumtoz asarlar matnini tabdil qilish muammolari monografik planda tadqiq qilingan. Ayni muammoni o‘rganishda Alisher Navoiyning “Xamsa” asari matnlariga murojaat etilgan.

Kalit so‘zlar: mumtoz matn, tabdil, tadqiq, manba, qo‘lyozma, nusxa, metod.

Abstract. This article, for the first time, examines in a monographic framework the problems of adapting classical texts, based on examples from classical works. In studying this issue, the texts of Alisher Navoiy’s Khamsa have been analyzed.

Kalit so‘zlar: classical text, adaptation, research, source, manuscript, copy, method.

Jahon matnshunosligida Alisher Navoiy adabiy merosi manbalarini o‘rganish va ulug‘ shoir asarlarini tabdil qilish kabi ilmiy muammolar ustida izlanishlar olib borilmoqda. Ular sirasidan dunyo kutubxonalarini bo‘ylab tarqalgan Navoiy qo‘lyozmalari, jumladan, ularni nashr etish doirasida katta tajriba, bilim hamda material to‘plandi. Olib borilgan keng ko‘lamli tadqiqotlar matnshunoslikning nazariy asoslari yaratilishiga zamin bo‘lib xizmat qilmoqda. Mustaqillik yillarida Alisher Navoiyning boy adabiy merosiga bo‘lgan munosabat tubdan o‘zgardi. Bu merosni zamon talablari darajasida o‘rganish har qachongidan ham ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Negaki hech bir xalq o‘z milliy qadriyatlarini to‘liq o‘rganmay turib, kelajak istiqbolini tasavvur eta olmaydi. Oxirgi yillarda “...matnshunoslik, adabiy manbashunoslik, tilshunoslik, falsafa, madaniyat tarixi sohalarida milliy madaniy merosimizning hali o‘rganilmagan ko‘pgina qatlamlarini ochib berishga yo‘naltirilgan ilmiy tadqiqotlarga alohida e‘tibor bilan qarash” davlatimiz siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Shu jihatdan, Alisher Navoiy asarlarini eski o‘zbek yozuvidan joriy alifboga ko‘chirish saviya va sifatini tubdan ko‘tarish, matndagi iste‘moldan chiqqan turkiy so‘zlarni tushuntirish, chet so‘zlar va diniy atamalarga izohlar berish, tabdil variantlarini yangicha tamoyil va usullarga tayanib amalga oshirish adabiy manbashunoslik va matnshunoslik sohasining dolzarb muammolaridan hisoblanadi.

Ulug‘ shoir qo‘lyozma asarlarini tabdil qilishda, eng avvalo, matnshunoslikning bosh mezoni bo‘lgan ikki tamoyilga asoslaniladi: 1) ommaviy ehtiyojlar; 2) ilmiy manfaatlarga qaratilgan ijtimoiy talab. Ayni shu ma‘noda, bu – tadqiqotchi yoki noshirdan mumtoz asarlarni ham shaklan, ham mazmunan bugungi yosh avlod ruhoniyligi, talab-istaklari, saviyasiga mos ravishda hamda fan va texnika taraqqiyotning asosiy tamoyillari talablariga javob bera oladigan nashrlar tayyorlashni taqozo etadi. Buning uchun, avvalo, “Matnni tabdilga tayyorlash, birinchi navbatda, asarning qo‘lyozma nusxalari ustida ishlash, uni to‘g‘ri o‘qish, ayniqsa, badiiy matn salohiyatini anglash tadqiqotchidan keng qamrovli bilim talab qiladi. Zero, matnshunos tadqiqotchi

badiiy metod yoki ijodiy metod tamoyillarini to'laqonli anglamda matniy tadqiq etishi lozim” [Hayitmetov, 1968: 10].

O'zbek matnshunosligida adabiy manbalarni o'rganish, joriy imloga tabdil (transliteratsiya) qilish va ularni nashr etish bilan bog'liq katta salmoqqa ega ilmiy hamda amaliy tajriba to'plangan. Xususan, Mir Alisher Navoiyning ulkan merosini tabdil qilish ustida olib borilgan amaliy harakatlar bir necha matnshunos olimlar tomonidan amalga oshirilgan. Zero, Alisher Navoiyning “Xamsa”si turkiy adabiyot tarixida nafaqat nazmiy epik an'ananing yuksak cho'qqisi, balki umumbashariy adabiy tafakkurning mukammal va tizimli ifodasi sifatida alohida o'rin tutadi. Besh dostonidan iborat ushbu murakkab epik majmuada inson, jamiyat va borliq haqidagi falsafiy, axloqiy hamda tasavvufiy qarashlar chuqur badiiy uyg'unlikda mujassam etilgan. Shu ma'noda, “Xamsa” shunchaki besh alohida asar emas, balki inson va borliq haqidagi yaxlit badiiy-falsafiy tizimdir. Shu jihatdan, u asrlar davomida faqat badiiy meros sifatidagina emas, balki ma'naviy-ma'rifiy, diniy-tasavvufiy manba sifatida ham qadrlanib kelgan.

Biroq “Xamsa”ning yuksak nazmiy uslubi, ramziy-allegorik tabiati va kompozitsion murakkabligi uning mazmuni har bir davr o'quvchisi tomonidan bir xil darajada idrok etilishini qiyinlashtirgan. Ayniqsa, Navoiy besh asr muqaddam yashagani, o'tgan davr mobaynida xalq hayotida ham, binobarin, adabiy tilda ham jiddiy o'zgarishlar ro'y bergani uning asarlarini aslyatda o'qib tushunishda muayyan murakkabliklarni yuzaga keltirdi. Ana shu holat Navoiy “Xamsa”sining ilk davrlardanoq turli shakldagi talqinlar, sharhlar va qayta ishlanmalar uchun asos bo'lishiga sabab bo'ldi.

XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida Markaziy Osiyoda mumtoz qo'lyozma asarlar toshbosma nusxalarining keng yoyilishi, xalq kitoblari va ommaviy kitobxonlik an'anasining rivojlanishi Navoiy asarlariga bo'lgan talabni yanada kuchaytirdi. Ayni shu davrda “Xamsa” dostonlarini to'liq nazmiy shaklda emas, balki qisqartirilgan va soddalashtirilgan nasriy bayonlar orqali tarqatish amaliyoti keng quloch yoydi. Bu jarayonda Umar Boqiy tomonidan yaratilgan nasriy bayonlar Navoiy merosining tarixi va ommaviy adabiyot an'analari bilan uzviy bog'liq bo'lgan muhim adabiy hodisa sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Umar Boqiyning “Farhod va Shirin” hamda “Layli va Majnun” dostonlari asosida yaratilgan qisqartirilgan nasriy bayonlari tabdil amaliyotining nisbatan mukammal namunasi sifatida baholanadi. Ushbu bayonlarda asl matnga nisbatan ehtirom saqlangan holda, kompozitsion tuzilishga faol aralashuv kuzatiladi. Jumladan, hamd, na't, muallifiy murojaatlar, lirik chekinishlar hamda tasavvufiy-falsafiy mulohazalar qisqartirilib yoki chiqarib tashlanib, syujet izchil, dinamik va sodda tarzda bayon etiladi. Bu esa asar mazmunining keng omma tomonidan tez va oson qabul qilinishiga xizmat qilgan.

Shu bilan birga, mazkur nasriy bayonlarda Navoiy dostonlariga xos bo'lgan asosiy g'oyaviy yo'nalishlar – ishq, sadoqat, ma'naviy kamolot va inson qadri kabi tushunchalar umumiy tarzda saqlab qolinadi. Biroq bu g'oyalar asl matndagi ko'p qavatli ramziy tizim orqali emas, balki voqealar rivoji va harakatga yo'naltirilgan bayon vositasida ifodalanadi. Bu holat tabdilning tabiati bilan bog'liq bo'lib, uning asosiy maqsadi badiiy murakkablikni saqlash emas, balki mazmunni yetkazish ekani bilan izohlanadi.

Navoiyshunos olim Abduqodir Xayitmetov ta'kidlaganidek, XIX asrga kelib o'zbek adabiy tilida yuz bergan o'zgarishlar natijasida Navoiy dostonlarini, ayniqsa oddiy kitobxonlar uchun, o'qib tushunish ancha qiyinlashib qoldi. Shuni hisobga olib Umar

Boqiy ushbu dostonlarni o‘z davri adabiy tilida nasrga aylantirdi. Bu nasriy variantlar toshbosmada bir necha bor nashr etildi va Navoiy asarlarini keng ommaga yetkazishda qulay vositalardan biri bo‘ldi. Lekin vaqt o‘tishi bilan, o‘zbek adabiy tilidagi keyingi tub o‘zgarishlar sababli, Umar Boqiy nasriy variantlari ham talabga to‘la javob bermay qoldi. Qolaversa, u ayrim o‘rinlarda asl matndan ma‘lum darajada uzoqlashgani bois, bu nasriy bayonlarni to‘la ma‘noda Navoiy asari deb qabul qilish ham qiyinlashdi. Holbuki, nazmiy matnlarni qisqartirish, soddalashtirish va nasriy shaklga ko‘chirishga qaratilgan tabdillar adabiyot tarixi hamda matnshunoslik nuqtayi nazaridan muhim hodisa sifatida namoyon bo‘ladi. Bunday nasriy bayonlar, bir tomondan, asl asarning asosiy syujet-g‘oyaviy o‘zagini saqlab qolishga intiladi, ikkinchi tomondan esa uni keng o‘quvchilar qatlami uchun tushunarli va oson o‘qiladigan shaklda taqdim etish vazifasini bajaradi. Bu ikki maqsad o‘rtasidagi muvozanat esa har bir tabdil muallifining ijodiy pozitsiyasi va adabiy didi bilan belgilanadi.

Shu sharoitda, atoqli shoir va adib G‘afur G‘ulom Alisher Navoiy tavalludining 500 yillik yubileyiga tayyorgarlik jarayonida “Farhod va Shirin” dostonining keng ommaga mo‘ljallangan yangi nasriy bayonini tayyorlashga kirishdi. Bu nasriy bayon nazmiy matn bilan yonma-yon berishga mo‘ljallangan bo‘lib, u maxsus mutaxassislar tomonidan asl matnga taqqoslab puxta tekshirildi va 1940-yilda, keyinroq esa Ulug‘ Vatan urushi tugagach nashr etildi. Yangi avlodni Navoiy merosi bilan chuqurroq tanishtirishda ushbu nashrlarning ahamiyati juda katta bo‘ldi. Binobarin, “Farhod va Shirin” dostonini nasriy tabdil qilish yuz yildan ortiq tarixga ega bo‘lsa-da, bugunga qadar ham to‘la, ham soddalashtirilgan mukammal nasriy tabdilning mavjud emasligi ma‘lum bo‘ladi. Shu bois, mazkur tabdil ishi muayyan ilmiy-uslubiy asoslarga tayanilgan holda amalga oshirilib, u quyidagi tamoyillarga suvandi: ma‘no ustuvorligi, muallif uslubiga ehtirom, kompozitsion yaxlitlik, ortiqcha tafsilotlarni ixchamlashtirish, leksik-uslubiy moslashuv, ilmiy halollik va tabdilning talqin yoki sharh emas, balki qayta ifoda ekanini qat‘iy saqlash.

Dostonni nasriy bayonlash usuli bilan o‘z davri adabiy tili va yozuviga tabdil qilgan birinchi kishi, aslida, XIX asrda yashab ijod qilgan adib Umar Boqiy sanaladi. Undan so‘ng yuqorida zikr etilganidek, 1940-yilda Navoiy tavalludiga besh yuz yil to‘lishi munosabati bilan akademik shoir G‘afur G‘ulom bu dostonni nasrga o‘girib, asliyat matni bilan yonma-yon holda nashr ettiradi [Jalilov, 1960: 31]. Albatta, asliyat o‘z zamonasining adabiy tilida aks etgan bo‘ladi [Qayumov 2002: 17]. Tabdil yoki nasriy bayon esa bugungi kunning til xususiyati holatini aks ettiradi. Asliyat bugungi kun kitobxoniga to‘la tushunarli emas. Shu bois har qanday mumtoz nazmning nasriy bayoni juda katta tahsinga loyiq, biroq u hech qachon asliyat bilan tenglasha olmaydi. Shuning uchun ham keyinchalik to‘la amalga oshirilgan “Xamsa” dostonining nasriy bayonlari, garchi asliyat o‘rnini bosa olmasa-da, uni hozirgi kun kitobxoniga yaqinlashtiradi va ma‘naviy mulkimizga aylantiradi. “Navoiy dostonlari, shu jumladan, “Farhod va Shirin” ham shunday murakkab uslub bilan yozilgan bo‘lib, bunday misralarni, bu yerdagi “marz”, “kisvat”, “xoro”, “gurz”, “falakvor”, “davvor” kabi so‘zlarni hozirgi zamon o‘quvchilari tushunib olishi nihoyatda qiyin. “G‘afur G‘ulom bu dostonning matnini hozirgi o‘zbek tilida nasrda bayon qilib berishga ahd qildi... “Farhod va Shirin” dostonining G‘.G‘ulom tomonidan zamonaviy nasrga o‘girilishi 30-yillar o‘zbek adabiy hayotidagi katta hodisalardan biri bo‘ldi. O‘sha yillari bu tajriba asosida Navoiyning “Xamsa”sidagi boshqa dostonlari ham nasrga aylantirildi va ulug‘ shoir asarlari go‘yo

yangidan kashf etilganday, yangidan tavallud topganday bo'ldi. Nasriy bayonchilik esa o'zbek navoiyshunosligining yangi bir sohasi bo'lib qoldi” [Hayitmetov, 1997: 52].

So'nggi yillarda ham navoiyshunoslikda bir qator ko'zga ko'rinarli tabdillar amalga oshirildi va oshirilmoqda. Xususan, navoiyshunos, filologiya fanlari doktori, akademik Shuhrat Sirojiddinov mumtoz asarlarni tabdil qilish muammolariga bag'ishlangan “Hijriy va milodiy yillarni o'zaro tabdil qilish usullari”, “Navoiyshunoslik” (hammualliflikda), “Matnshunoslik saboqlari” kabi bir qator nazariy ishlarni amalga oshirdi. Shuningdek, adabiyotshunos Vahob Rahmonov (“Xamsa”), Qosimjon Sodiqov (“Muhokamat ul-lug'atayn”), Olim Davlatov (“Nasoyim ul-muhabbat”), Abdimurot Tilovov (“Mahbub ul-qulub”) kabi olimlarning nasriy tabdillari ham fikrimizning yorqin dalilidir. Ammo shuni ham aytish joizki, Navoiy besh asr muqaddam yashagani, o'tgan davr mobaynida xalq hayotida ham, binobarin adabiy tilda ham jiddiy o'zgarishlar ro'y bergani ulug' shoir asarlarini asliyatda o'qib tushunishda qator murakkabliklarni yuzaga keltirdi. Bu esa Navoiy asarlarini, jumladan, dostonlarini ham osonroq tushunish maqsadida yangicha talqinlarda tabdil qilish zaruriyatini yuzaga keltirdi. Albatta, bu borada ulug' shoir asarlarini yanada xalqqa yaqinlantirish maqsadida ijodkorlarimiz tinimsiz say'-harakat qilishmoqda. Ayniqsa, taniqli shoir, mohir tarjimon ham tabdilchi Abduhamid Pardayev 2022-yilda “Xamsa” asarining she'riy tabdilini amalga oshirdi [Pardayev, 2022: 840]. Shulardan kelib chiqib, mumtoz asarni qisqartirib tabdil qilish (ixchamlashtirilgan nasriy yoki she'riy qayta bayon) – matnshunoslik va adabiy tahrirning nozik yo'nalishlaridan biri bo'lib, u quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi:

birinchidan, ma'no ustuvorligi tamoyili: asarning asosiy g'oyasi, mafkuraviy yo'nalishi va badiiy ruhi saqlanishi shart. Qisqartirish shaklga emas, mazmunga xizmat qilishi lozim. Ikkinchi darajali tafsilotlar chiqarilishi mumkin, ammo markaziy fikrga putur yetmasligi kerak;

ikkinchidan, muallif uslubiga ehtirom: tabdil qilingan matnda muallifning fikr yuritish tarzi, badiiy obrazlar mantig'i, ruhiy-emotsional ohangi imkon qadar saqlanadi. Tabdilchi yangi muallifga aylanib ketmasligi, balki vositachi sifatida qolishi lozim;

uchinchidan, kompozitsion yaxlitlik: asarning ichki tuzilishi: kirish, rivoj, avj nuqtasi, xulosa qisqartirilgan holda ham sezilib turishi kerak. Ayrim boblar yoki baytlar tushirilsa-da, voqealar zanjiri uzilmasligi shart;

to'rtinchidan, takror va ortiqcha tafsilotlarni ixchamlashtirish: mumtoz asarlarda: ma'naviy takrorlar, ramziy aylanmalar, bir fikrning bir necha badiiy ifodasi ko'p uchraydi. Tabdilda ular bitta ma'no markaziga jamlanadi, lekin butunlay yo'q qilinmaydi;

beshinchidan, leksik va uslubiy moslashuv: agar tabdil: nasriy shaklda bo'lsa – she'riy bezaklar ma'naviy tarzda beriladi; zamonaviy o'quvchi uchun mo'ljallangan bo'lsa – og'ir arabcha-forscha tarkiblar ma'nosini saqlagan holda yengillashtiriladi. Biroq arxaik ruhni butunlay yo'qotish mumkin emas;

oltinchidan, interpretatsiyadan saqlanish: qisqartirib tabdil qilish – sharhlash yoki talqin qilish emas. Shuning uchun: yangi xulosalar qo'shilmaydi, muallif aytmagan fikr matnga kiritilmaydi, ramzlar ochib berilmaydi;

yettinchidan, matn tarixi va janr xususiyatini hisobga olish: g'azal, qasida, masnaviy, doston yoki nasriy risolaning har biri alohida yondashuv talab qiladi. Masalan: g'azalda – markaziy baytlar, masnaviyda – syujetli halqalar, risolada – g'oyaviy bo'limlar ustuvor tanlab olinadi;

sakkizinchidan, ilmiy halollik: agar tabdil ilmiy yoki ta’limiy maqsadda qilinsa: “qisqartirib tabdil qilingan”i aniq ko’rsatiladi, asli bilan chalkashtirilmaydi, manba matnga hurmat saqlanadi. Ko’rinadiki, qisqartirib tabdil qilish – ixcham shaklda to’liq ruhni saqlash san’atidir. Unda maqsad matnni yengillashtirish emas, balki uning mohiyatini aniq va ta’sirchan yetkazishdir.

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiy asarlarining hozirgi o’zbek yozuvidagi nashrlarining ko’payotgani xalqimizni Navoiy dahosi bilan tanishtirish, ulug’ shoir g’oya va intilishlarini targ’ib etish nuqtayi nazaridan tahsinga sazovordir. Ammo Navoiy asarlarining tabdili saviyasi haqida ancha yillardan beri davom etib kelayotgan bahs-munozaralar kelajakda shoir asarlarining qo’lyozmalari asosida qayta tabdil qilinishi va unda ilgari yo’l qo’yilgan kamchiliklarni bartaraf etish choralari ko’rishni navoiyshunoslik oldiga bosh vazifa qilib qo’yadi. Bu yo’nalishda tadqiqotlarni davom ettirish dolzarb masaladir. Zero, Alisher Navoiy merosini zamonaviy kitobxon ongiga yaqinlashtirish, asarning g’oyaviy-badiiy qimmatini keng ommaga ravshan yetkazish hamda mumtoz adabiyotni o’qish va anglash madaniyatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hayitmetov A. Alisher Navoiyning ijodiy metodi //O’zbek tili va adabiyoti. – T., 1968. № 3. – B. 10.
2. Jalilov T. “Xamsa” talqinlari. – T.: O’zSSR Davlat badiiy adabiyot nashriyoti, 1960. – B. 31–32.
3. Qayumov A. Akademik G’afur G’ulom. – T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2002. – B. 17.
4. Hayitmetov A. Adabiy merosimiz ufqlari. –T.: O’qituvchi, 1997. – B. 52–53.
5. Pardayev A. “Xamsa” tabdili. – T.: Akademnashr, 2022. – B. 840.

SENGLAH VE NEZRALI’NIN ÇAĞATAY TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜNÜN ORTAK YANLIŞLARI ÜZERİNE

Dr. Farhad Rahimi (Tebriz/ İran,

Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı / Türk Dili Ana Bilim Dalı)

Alisher Navoiy nomidagi ToshDO‘TAU, filologiya fanlar doktori (Dsc).

E-mail: farhad_rahimi2007@yahoo.com

Özet. ‘Alī Şīr Nevāyī’nin eserlerini anlamak üzere dünyanın her köşesinde birçok Çağatay Türkçesi sözlüğü düzenlenmiştir. Bunlardan bir tanesi 17. Yüzyılda İran sahasında Safevi padişahı Şah Şafī Sām Mīrzā’nın buyruğuyla yazılan Nezr-‘Alī’nin Çağatay Türkçesi - Farsça sözlüğüdür. Toplam madde sayısı 725 olan bu eser, Farhad Rahimi tarafından 2022 yılında Türkiye’de ve 2024 yılında İran’da yayımlanmıştır. Eserdeki maddeler genellikle Çağatay Türkçesi alanından seçilmiştir. Örneklerin çoğu Nevāyī’nin eserlerinden, özellikle de Ğarāyibü’s-Şığar ve Fevāyidü’l-Kiber adlı eserinden seçilmiştir. 1629-1642 yılları arasında yazılan bu eser, Mīrzā Mehdī Han Esterābādī tarafından yazılan Senglah sözlüğüne kaynaklık etmiştir. İran sahasında bilinen ilk Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olması son derece önemlidir. Büyük ihtimalle Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüklerin ilk ve Abuşka’dan sonra Çağatay Türkçesinin ikinci sözlüğüdür. Abuşka sözlüğünden yararlanılarak yazıldığı anlaşılan bu sözlüğün üç nüshası tespit edilmiştir: Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. No. 4354/3, Tahran - Meclis Ktp. No. 9176 (Sebt No. 85417) ve Kum - Gülpaygani Ktp. No. 20/148

Aida ABDUG'AFUROVA. Poetik an'ana va zamonaviy ruh: Ulug'bek Hamdam ijodida Navoiy merosining talqini	376
Madina VAHOBOVA. Alisher Navoiy ijodidagi shoh-u gado obrazining o'rganilishi xususida	381
III SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING MANBALARI VA MATNIY TADQIQI	
SECTION III. SOURCES AND TEXTUAL RESEARCH OF ALISHER NAVAI'S WORKS	
Manzar ABDULXAYROV. Alisher Navoiy asarlari tabdili muammolari	393
Farhad RAHIMI. Senglah ve Nezirli'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Ortak Yanlıları Üzerine	397
Gulabza QARSHIYEVA. Alisher Navoiy kulliyotining Guliston saroyi kutubxonasi (Tehron) nusxasi: “Hayrat ul-abror” dostonida matn va tasvir uyg'unligi	411
Rustamjon JABBOROV. Qojorlar hukmdorligi davrida Alisher Navoiy ijodiy merosiga munosabat	416
Ozoda TOJIBOYEVA. Alisher Navoiy asarlariga tuzilgan lug'atlar va ularning manbaviy tadqiqi	422
Oysara MADALIYEVA. Alisher Navoiy “Badoyi' ul-bidoya” devoni qo'lyozmalarining tarkibi xususida	427
Munisa MUHAMMADOVA. Nizomiy va Navoiy adabiy merosi kontekstida Hamid Olimjonning navoiyshunoslik qarashlari (arxiv manbalari asosida)	438
Nilufar IBRAGIMOVA. Alisher Navoiy merosining qo'lyozma va toshbosma nusxalari: Buxoro muzey-qo'riqxonasi materiallari asosida	443
IV SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING XORIJIY TILLARGA TARJIMASI VA CHET ELLARDA O'RGANILISHI	
SECTION IV. TRANSLATION OF ALISHER NAVAI'S WORKS INTO FOREIGN LANGUAGES AND STUDY ABROAD	
Hamidulla DADABOYEV. “Muhakamat ul-lug'atayn”da urg'ulangan so'zlarning boshqa turkiy manbalarda qo'llanishi	450
Abdulhay SOBIROV. O'zbek tili xazinasiga yo'l Navoiydan boshlanar	454
G'aybulla BOBOYOROV. “Devonu lug'atit turk” va “Muhokamat ul lug'atayn” asarlaridagi ayrim fe'llardagi o'xshashlik va farqliliklar	458
Ma'rufjon DUSTMURODOV. Alisher Navoiy asarlaridagi <i>čäriğ</i> / <i>čärik</i> harbiy istilohiga doir	463
Nilufar YAKUBOVA. Eski o'zbek tilidagi arabiy o'zlashmalar	468
Umida MUMINOVA. Alisher Navoiyning “Mahbub ul-qulub” asari leksikasining struktur-semantik va funksional xususiyatlari	473
Komiljon ABDULLAYEV. Navoiy shaxsidagi insoniy fazilatlarni o'rgatishda badiiy asarlardan foydalanish	478
Abdullo UBAYDULLAYEV. “Nasoyimu-l muhabbat” asarida tasavvuf ilmiga oid so'z va jumalarning stilistik funkcionallashuvi	483
Mavluda OTAJONOVA. Alisher Navoiy merosining jahon adabiyotidagi o'rni hamda asarlarining tarjima qilingan asosiy tillari	489

ILMIY NASHR

«ALISHER NAVOIY VA XXI ASR»

**mavzusidagi 11-xalqaro konferensiya
materiallari**

2026-yil 9-fevral

Toshkent - 2026

